

บทคัดย่อ

พิธีกรรมการฝังศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม

จากการศึกษาขุดค้นทางโบราณคดีในแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย พบแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพเป็นจำนวนมากทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยสามารถศึกษารูปแบบพิธีกรรมการปลงศพได้ดังนี้

ลักษณะการฝังศพ สามารถแบ่งรูปแบบการฝังศพได้ 3 รูปแบบ คือ

1. การฝังศพครั้งที่ 1 (Primary Burial) เป็นการฝังแบบดั้งเดิม พบทั่วทุกภาคของประเทศไทย การฝังจะนำศพวางนอนในหลุม อาจวางศพนอนตะแคงงอเข่า หรือนอนหงายเหยียดยาว การฝังศพลักษณะนี้จะพบกระดูกเรียงกันถูกต้องตามหลักกายวิภาค และพบเกือบทุกส่วนของร่างกาย นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรฝังศพเด็กทารกตั้งแต่แรกเกิด จนถึง 1 ปี หรือเด็กที่เสียชีวิตจากการแท้งนั้น จะนำร่างบรรจุในภาชนะดินเผา โดยอาจฝังพร้อมกับสิ่งของอุทิศ หรืออาจไม่มีเลยก็ได้

2. การฝังศพครั้งที่ 2 (Secondary Burial) เป็นการนำกระดูกจากการฝังศพครั้งที่ 1 ซึ่งฝังจนกระทั่งเนื้อเน่าเปื่อยหมดแล้ว บรรจุในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ จากนั้นจึงนำมาทำพิธีอีกครั้ง การฝังศพลักษณะนี้จะพบกระดูกไม่ครบทุกส่วน มีเพียงกระดูกบางชิ้นที่มีขนาดใหญ่ หรือชิ้นที่มีความสำคัญเท่านั้น

3. การเผาศพ เป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่ง เป็นการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิม และบ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์

พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการฝังศพ พบว่ามีการเตรียมพื้นที่โดยขุดดินให้เป็นหลุมฝังศพ ที่มีความลึกประมาณ 10-50 ซม. บางหลุมพบว่ามีภาชนะดินเผาปูรองก้นหลุมศพ หรือบางที่พบภาชนะดินเผาโรยทับบนศพ มีการมัดห่อศพ หรือมัดเป็นบางส่วน เช่น มือ เท้า มีการโรยดินเทศหรือวางก้อนดินเทศไว้

ใกล้กับศพ และอุทิศสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เช่น าวัว ควาย หมู ไก่ สุนัข ฯลฯ นอกจากนี้การพบสิ่งของบางชนิดเฉพาะ เพศใดเพศหนึ่ง ก็แสดงออกถึงความเชื่อได้เช่นเดียวกัน

สถานภาพทางสังคม จากความหลากหลายและจำนวนของสิ่งของที่อุทิศให้ กับศพ สามารถสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า ศพที่พบของอุทิศจำนวนมากเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพจากคนในชุมชน อาจเป็นผู้นำ หรือผู้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ หรือบางคน อาจเป็นเครือญาติของผู้ปกครองชุมชน แม้เสียชีวิตในวัยเด็กก็ได้รับการปฏิบัติที่พิเศษ กว่าคนในวัยเดียวกัน

Abstract

Prehistoric Mortuary Practices : Belief and Social Status

Most evidence from the excavation of prehistoric archaeology sites in Thailand comes from burial sites. There are three types of Mortuary Practice, as follows :

1. Primary Burial : This is the general type of mortuary practice that is found in every part of Thailand. They will bury the dead body by laying it down in a pit. Some bodies are turned face up and some are placed on their side. In this burial type, the human bones will be found laying anatomically correct. Sometimes dead infants are found buried in pottery called a burial jar.

2. Secondary Burial : This type brings some parts of the bones from the primary burial, and puts them in a big pottery jar for a ritual before being buried back in the pit.

3. Cremations : This is one of the most important evolutions of the ancient community that changed the traditional ritual. This evolution makes the change of a prehistoric community to historical community.

Archaeologists can study the social status of the skeletons from the Mortuary Practice. They study evidence found in the excavation pit with the skeleton. If the burial pit has various artifacts, then they can assume that the dead people would have had a good social status when they were still alive.

พิธีกรรมการฝังศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม

ดุสิต รอดเจริญ*

ในช่วงระยะเวลาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีเหตุการณ์สำคัญหลายประการที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยหลักฐานต่างๆ ที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในอดีตที่ผ่านมาได้แก่หลักฐานประเภทต่างๆ ที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี นั่นคือหลักฐานประเภทแหล่งฝังศพ (Burial Site) ที่สามารถนำมาศึกษาเรื่องราวในอดีต ได้เป็นอย่างดี

การศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพ เริ่มทำการศึกษาอย่างจริงจัง เมื่อ ปี พ.ศ. 2503 ณ แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ในโครงการโบราณคดี ไทย-เดนมาร์ก ในการขุดค้นครั้งนั้นพบโบราณวัตถุจำนวนมากและพบโครงกระดูกมนุษย์ จำนวน 38 โครง หลังจากนั้นจึงมีรายงานการพบแหล่งฝังศพเพิ่มมากขึ้นทั่วทุกภาคของประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า พิธีกรรมของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้น มีรูปแบบพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคม วัฒนธรรม ภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ เป็นปัจจัยหลัก

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการฝังศพ

แนวคิดเรื่องพิธีกรรมการฝังศพนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาไว้ เช่น เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนามราชชน, 2531 : 17-37) เสนอแนวคิดความเชื่อยุคในสมัยดึกดำบรรพ์ยังไม่เข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ และเชื่อว่าธรรมชาติมีอำนาจลึกลับสามารถทำร้ายคนได้ จึงส่งผลให้เกิดความกลัว โดยเฉพาะเมื่อเห็นคนใน

* อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ครอบครัวของตนเองตาย และไม่รู้สาเหตุของการตาย ก็ทำให้เกิดความกลัวเช่นกัน ซึ่งความกลัวนี้เองที่อาจเป็นสาเหตุให้เกิดพิธีกรรมการฝังศพขึ้น และประโยชน์อีกทางหนึ่งคือเพื่อไม่ให้ศพถูกรบกวนจากสัตว์และซากศพที่เน่าเหม็นก็ไม่รบกวนคนที่มีชีวิตอยู่ด้วย อีกทั้งการปลงศพนั้นยังเกิดขึ้นเพื่อแสดงความอาลัยรักต่อผู้ที่เสียชีวิต

วรรณณี มุกปักษาเจริญ (2519) กล่าวว่า มนุษย์ฝังศพเนื่องจากกลัวความตาย เพราะเชื่อว่าปีศาจและวิญญาณชั่วร้ายเป็นสาเหตุให้นอนหลับเป็นเวลายาวนาน สิ่งที่ได้ก็คือการฝังศพ ฝังปีศาจ จึงเกิดพิธีกรรมการฝังศพขึ้นมา

ชัยพร พิบูลศิริ (2512) สันนิษฐานว่า สถานที่ฝังศพแรกเริ่มของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีศพในถ้ำ หรือเพิงผานั้น ก็เพื่อให้ศพอยู่ในที่ที่มีความปลอดภัยจากสิ่งต่างๆ และเชื่อว่าสถานที่ดังกล่าวเป็นที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นผิวโลกและใต้ดิน ดังนั้นจึงฝังศพไว้ในถ้ำเพื่อให้คนตายสามารถไปอยู่ในโลกอื่นได้

สำหรับแนวคิดของนักวิชาการชาวต่างชาตินั้น มีความแตกต่างกันออกไป เช่น อาร์เธอร์ แซกส์ เสนอว่า พิธีกรรมการฝังศพเป็นการแสดงออกถึงตัวตนและสถานภาพทางสังคมในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ของผู้ตาย (เวียงคำ ขวนอุดม, 2545 : 12, อ้างจาก Arthur Saxe 1970 : 6)

ลิวอิส อาร์. บินฟอร์ด (Lewis R. Binford) เสนอแนวคิดที่ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายจะแตกต่างกันไปตามความซับซ้อนของสถานภาพทางสังคม รวมทั้งความผูกพันของผู้ตายกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมอีกด้วย (เวียงคำ ขวนอุดม, 2545 : 13-16, อ้างจาก Binford 1972 : 225-235)

จอห์น โอเช (John O'Shea) มีแนวคิดด้านสังคมในการศึกษาพิธีกรรมการฝังศพเช่นกัน แต่ได้เน้นศึกษาถึงเรื่องการก่อตัวของแหล่งโบราณคดีด้วย เนื่องจากกระบวนการทับถมทางโบราณคดีนั้นอาจทำให้โครงสร้างของพิธีกรรมการฝังศพมีการเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงต้องเข้าใจกระบวนการก่อตัวนี้ เพื่อการวิเคราะห์พิธีกรรมการฝังศพที่สะท้อนโครงสร้างทางสังคมจะได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น (เวียงคำ ขวนอุดม, 2545 : 17-18, อ้างจาก O'Shea 1984 : 23-26)

จากแนวคิดของนักวิชาการข้างต้นจะพบว่า พิธีกรรมการฝังศพนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากความกลัวในธรรมชาติ และความตาย อีกทั้งยังสะท้อนสถานภาพทางสังคมของผู้ตายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ว่ามีความสำคัญมากน้อยเพียงใดต่อสังคมที่ตนเองอยู่อาศัย

แสดงถึงความมีตัวตนของบุคคลคนนั้น และแสดงถึงความอาลัยต่อผู้ตายอีกด้วย

สำหรับแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในประเทศไทยนั้น สามารถศึกษารูปแบบพิธีกรรมที่อาจเชื่อมโยงไปถึงการตีความลักษณะของสังคม และความแตกต่างทางสถานภาพของบุคคลต่างๆ ในสังคมได้เช่นเดียวกัน โดยแบ่งรูปแบบพิธีกรรมการปลงศพออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การฝังศพครั้งที่ 1 (Primary Burial) เป็นการฝังแบบดั้งเดิม พบทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทำโดยการเตรียมพื้นดินบริเวณที่จะฝังศพ ซึ่งอาจขุดเป็นหลุมตื้นๆ เพื่อให้เป็นขอบเขตของหลุมฝังศพ พื้นที่ฝังศพอาจอยู่ในถ้ำ หรือพื้นที่ว่างกลางแจ้ง การฝังจะนำศพวางนอนในหลุม อาจวางศพนอนตะแคงงอเข่า หรือนอนหงายเหยียดยาว บางครั้งมีการมัดห่อศพ จากนั้นจึงนำดินมากลบ หรือวางก้อนหินทับ เพื่อป้องกันสัตว์มาคุ้ยเขี่ย อาจใส่หรือไม่ใส่สิ่งของอุทิศให้แก่ผู้ตาย การฝังศพลักษณะนี้จะพบกระดูกเรียงกันถูกต้องตามหลักกายวิภาค และพบเกือบทุกส่วนของร่างกาย นอกจากนี้ยังพบว่ามีการฝังศพเด็กทารก ตั้งแต่แรกเกิด จนถึง 1 ปี หรือเด็กที่เสียชีวิตจากการแท้งนั้น จะนำร่างบรรจุในภาชนะดินเผา โดยอาจฝังพร้อมกับสิ่งของอุทิศ หรืออาจไม่มีเลยก็ได้

2. การฝังศพครั้งที่ 2 (Secondary Burial) พบมากในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล ตอนกลางและลุ่มแม่น้ำชีตอนล่าง เป็นการนำกระดูกจากการฝังศพครั้งที่ 1 ซึ่งฝังจนกระทั่งเนื้อเน่าเปื่อยหมดแล้ว บรรจุในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ จากนั้นจึงนำมาทำพิธีอีกครั้ง การฝังศพลักษณะนี้จะพบกระดูกไม่ครบทุกส่วน มีเพียงกระดูกบางชิ้นที่มีขนาดใหญ่ หรือชิ้นที่มีความสำคัญเท่านั้น

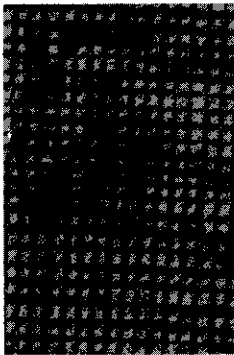
3. การเผาศพ เป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่ง ในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการปลงศพผู้ตายโดยการเผา นั้น นับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปี และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์

แหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยที่สำคัญ

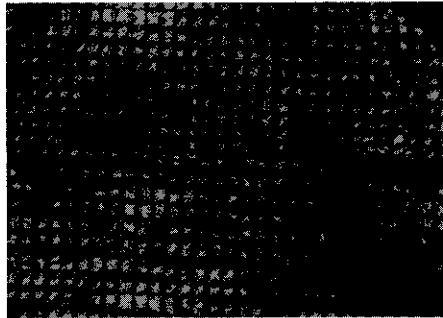
ภาคเหนือ

แหล่งโบราณคดีประตุม้า จังหวัดลำปาง

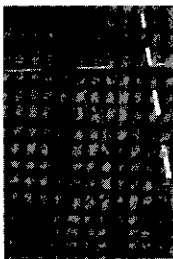
ทำการขุดค้นทางโบราณคดีโดย สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2541 แหล่งโบราณคดีแห่งนี้เป็นแหล่งภาพเขียนสีและแหล่งฝังศพ กำหนดอายุได้ประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว จากหลักฐานการฝังศพที่พบ

ภาพที่ 1 : โครงกระดูกที่พบการพันห่อด้วยใยพืชและเส้นก่อนฝัง

ภาพที่ 2 : เสื้อที่พันห่อโครงกระดูก

ภาพที่ 3 : เสาไม้ไผ่ที่ปลายเท้าด้านซ้ายของโครงกระดูกแสดงถึงการสร้างหลังคาคลุมหลุมศพ

ที่มา : วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, แหล่งโบราณคดียุคดึกดำบรรพ์ที่ประตุม้า จังหวัดลำปาง : ภาพเขียนสีพิธีกรรม 3,000 ปีที่ผาศักดิ์สิทธิ์, กรุงเทพฯ : มติชน, 2545 : 53-55.

ทั้งหมด 6 โครง ผังอยู่บริเวณเพิงผาใต้ภาพเขียนสี เป็นการ ผังศพครั้งที่ 1 ศพถูกฝังในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศใต้ มีการขุดหลุมสี่เหลี่ยมผืนผ้าและปักเสาไม้ไผ่ทั้ง 4 มุม จากนั้นจึงปูฝาไม้ไผ่ไว้ที่พื้นหลุมและผนังหลุม ศพที่ฝังจะพันด้วยใยพืชมีลักษณะเป็นผืน คล้ายผ้าเปลือกไม้ แล้วห่อด้วยเสื่อที่สานอย่างประณีต แล้วจึงนำไปพร้อมกับของอุทิศได้แก่ภาชนะดินเผาซึ่งวางไว้บริเวณขา นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะการฝังศพเด็กและทารกที่นี้จะไม่ฝังในภาชนะ เนื่องจากพบโครงกระดูกเด็กโตและเด็กทารกฝังอยู่ร่วมกัน และศพทารกพันด้วยผ้าเปลือกไม้และห่อเสื่อฝังร่วมกับภาชนะดินเผาวางตรงปลายเท้าเป็นของอุทิศ (กรมศิลปากร 2544 : 30-36)

แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีโดย โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (พ.ศ. 2544-2546) ขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด เมื่อเดือนเมษายน-กรกฎาคม 2545

ในการขุดค้นพบว่ามีโครงกระดูกมนุษย์อย่างน้อยที่สุดจำนวน 4 โครง มีรูปแบบการฝังเพียง 1 รูปแบบ คือ การฝังศพครั้งที่ 1 และมีลักษณะการวางศพ 2 แบบ โดยผลการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

1. โครงกระดูกหมายเลข 1 กำหนดอายุได้ $12,100 \pm 60$ ปีมาแล้ว ผังในท่านอนหงายเหยียดยาว เป็นโครงกระดูกผู้ใหญ่ แต่ไม่สามารถบอกช่วงอายุที่แน่นอนได้ รวมทั้งไม่สามารถบอกเพศและส่วนสูงได้เช่นกัน เนื่องจากสภาพกระดูกชำรุดแตกหักและพบไม่ครบทุกชิ้น

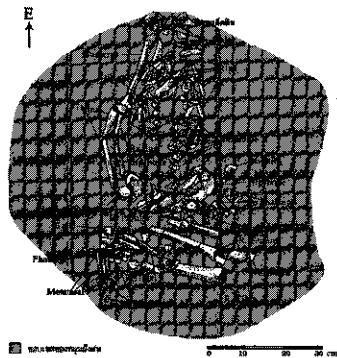
2. โครงกระดูกหมายเลข 2 กำหนดอายุได้ $13,640 \pm 80$ ปีมาแล้ว ถูกฝังอยู่ในท่านอนตะแคงงอเข่า เป็นโครงกระดูกเพศหญิง มีอายุอยู่ในช่วง 25-35 ปี ส่วนสูงคำนวณได้ประมาณ 152.14 ± 4.4 เซนติเมตร ในโครงนี้พบร่องรอยของโรคปริทันต์ (Periodontal disease) ที่ฟันกรามบนข้างขวาจำนวน 2 ซี่

3. โครงกระดูกหมายเลข 3 เป็นโครงกระดูกเด็ก อายุประมาณ 9-13 ปี

4. โครงกระดูกหมายเลข 4 เป็นโครงกระดูกวัยรุ่น-ผู้ใหญ่ตอนต้น อายุประมาณ 15-25 ปี เพศชาย(?) ไม่สามารถประเมินความสูงได้ (รัศมี ชูทรงเดช, 2549 : 6-21)

ภาพที่ 4 : โครงกระดูกหมายเลข 1 ฝังศพในหลุมหนองหอยเทียบดียว
ที่มา : โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 5 : ภาพลายเส้นโครงกระดูกหมายเลข 2 ฝังศพในหลุม
หนองเช่า
ที่มา : โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

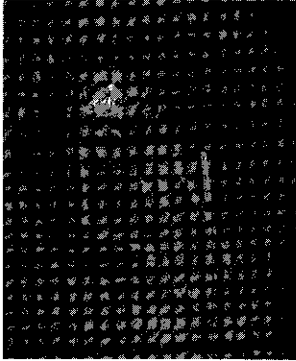
แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีโดย โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (พ.ศ. 2544-2546) ทำการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้เมื่อเดือนธันวาคม 2544-มกราคม 2545

ในการขุดค้นพบโครงกระดูกเพียงโครงเดียว เป็นการฝังศพครั้งที่ 1 ฝังอยู่ในหลุมหนองแดงงอเช่า กำหนดอายุได้ $9,720 \pm 50$ ปีมาแล้ว เป็นเพศชาย อายุประมาณ 45-50 ปีขึ้นไป ค่ามวลส่วนสูงได้ประมาณ 156.42 ± 5.39 เซนติเมตร มีร่องรอยของการเสื่อมสภาพตามข้อต่อส่วนต่างๆ ของร่างกาย และมีร่องรอยการบาดเจ็บหรือกระดูกอักเสบที่กะโหลกศีรษะด้วย

โครงกระดูกเหล่านี้ถูกฝังอยู่ตามเพิงผาอย่างไม่มีการฝังศพมากนัก มีเพียงก้อนหิน

ขนาดค่อนข้างใหญ่วางทับอยู่บนหลุมฝังศพเท่านั้น (รัศมี ชูทรงเดช, 2549 : 6-21)

ภาพที่ 6 : โครงกระดูกมนุษย์ฝังในทำนองขอเช่า
ที่มา : โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ดำเนินการขุดค้นโดยหน่วยศิลปากรที่ 6 ในปี พ.ศ. 2533-2534 กำหนดอายุได้ประมาณ 3,000-2,500 ปีมาแล้ว โครงกระดูกที่พบมีจำนวนทั้งสิ้น 53 โครง เป็นโครงกระดูกผู้ใหญ่ 32 โครง โครงกระดูกเด็ก 21 โครง พบว่าเป็นการฝังศพครั้งที่ 1

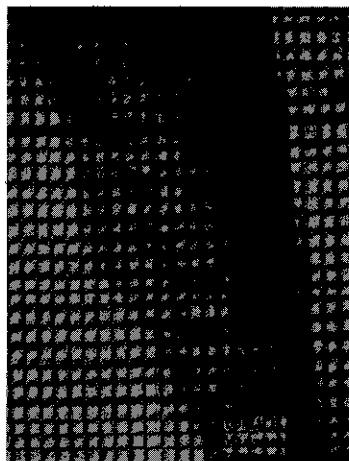
โครงกระดูกที่พบ ฝังในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศใต้ ตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ สิ่งของอุทิศส่วนใหญ่ได้แก่ภาชนะดินเผาทรงปากแคบ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เป็นภาชนะรูปร่างเหมือนคนโท คอแคบปากบานสูงทวน้ำดินสีแดงและขัดมัน นอกจากนั้นยังมีกำไลเปลือกหอย ลูกปัดเปลือกหอย ดินเทศ กระดูกหมู แวดินเผา และในสมัยสุดท้ายพบภาชนะลักษณะเด่นอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ เป็นภาชนะผิวดำ ขัดมัน เนื้อหยาบบาง ตกแต่งผิวภายในและภายนอกด้วยลายเส้นขัดมันเป็นเส้นขนานหรือวงกลม พบว่าบางโครงมีการทาบภาชนะคลุมทับร่างกาย (นวรรตน์ มงคลคำนวน เขตต์, 2534 : 40-50)

การฝังศพทารก พบฝังในภาชนะแบบต่างๆ เช่น ภาชนะดินเผาทรงชามอ่าง ใบใหญ่ใบเดียวหรือ 2 ใบประกบกัน ภาชนะดินเผาแบบก้นกลมตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผาทรงคอแคบปากบานมีเชิงเคลือบน้ำดินสีแดง มีการฝังเศษถ่านและ

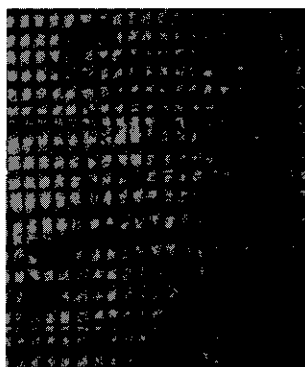
เมล็ดข้าวร่วมด้วย (ศศิธร โตรวินัส, 2548 : 31)

ภาพที่ 7 : ลักษณะการฝังศพทับซ้อนกันหลายยุคสมัย
ที่มา : นวรัตน์ มงคลคำนวนเขตต์, บ้านปราสาทแหล่ง
โบราณคดีอีสานล่าง, กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรม
ศิลปากร, 2534 : 50)

ภาพที่ 8 : บางโครงมีภาชนะดินเผาทรง
ปากแตรอุทิศจำนวนมาก
ที่มา : นวรัตน์ มงคลคำนวนเขตต์, บ้าน
ปราสาทแหล่งโบราณคดีอีสานล่าง,
กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร,
2534 : 59)

ภาพที่ 9 : รูปแบบพิธีกรรมการฝังศพอีกแบบหนึ่งคือ การหุบภาชนะ
ดินเผาคลุมทับบนศพก่อนฝัง
ที่มา : นวรัตน์ มงคลคำนวนเขตต์, บ้านปราสาทแหล่งโบราณคดีอีสาน
ล่าง, กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2534 : 66)

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีหลายครั้ง ซึ่งการขุดค้นครั้งสำคัญครั้งหนึ่งคือการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2517-2518 เป็นความร่วมมือกันระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการขุดค้น สามารถแบ่งวัฒนธรรมได้ 3 ยุค และพบโครงกระดูกจำนวนทั้งสิ้น 123 โครง เป็นโครงกระดูกผู้ใหญ่ จำนวน 93 โครง และโครงกระดูกเด็ก จำนวน 28 โครง โครงกระดูกทั้งหมดถูกฝังแบบฝังครั้งที่ 1 แบ่งออกเป็น

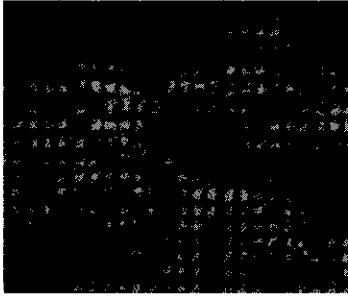
สมัยต้น (Early Period) มีอายุระหว่าง 4,300-3,000 ปีมาแล้ว การฝังศพในสมัยนี้คือ วางร่างผู้ตายในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว หรือนอนตะแคงงอเข่า งอเข่าเล็กน้อย ศพเด็กทารกฝังโดยบรรจุลงในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ของอุทิศให้แก่ผู้ตาย อาจมีหรือไม่มี ส่วนใหญ่ได้แก่ ภาชนะดินเผารูปแบบต่างๆ ที่โดดเด่น คือ ภาชนะดินเผาสีดำ-เทาเข้ม มีเชิงหรือฐานเดี่ยว ลำตัวภาชนะครึ่งบนตกแต่งด้วยลายขีดเป็นเส้นคดโค้ง ภาชนะดินเผาทรงกระบอก ภาชนะดินเผาลักษณะเป็นหม้อก้นกลมตกแต่งบริเวณไหล่ด้วยลายขีดเป็นเส้นคดโค้งผสมการระบายด้วยสีแดง ส่วนลำตัวตกแต่งด้วยลายเชือกทาบมักพบวางบริเวณขา หรือเหนือศีรษะ

สมัยกลาง (Middle Period) มีอายุระหว่าง 3,000-2,300 ปีมาแล้ว ประเพณีการฝังศพในสมัยนี้ มีรูปแบบที่แตกต่างจากสมัยแรก คือ วางศพในท่านอนหงายเหยียดยาว บางศพจะนำภาชนะดินเผามาทาบให้แตกและนำมาโรยทับบนศพ ซึ่งภาชนะสมัยนี้จะมีลักษณะเด่นคือ มีขนาดใหญ่มีผิวนอกสีขาว ส่วนไหล่เป็นมุมค่อนข้างชัดเจน พบว่าบางใบตกแต่งด้วยลายขีดผสมลายเขียนสีบริเวณใกล้ปากภาชนะ

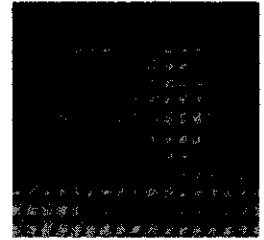
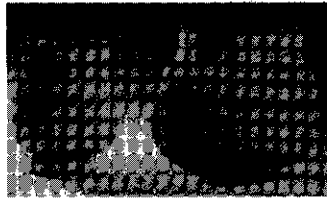
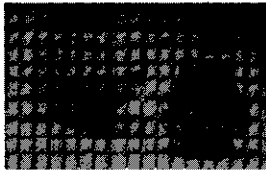
สมัยปลาย (Late Period) มีอายุระหว่าง 2,300-1,800 ปีมาแล้ว รูปแบบพิธีกรรม ในสมัยนี้ คือ วางศพแบบนอนหงายเหยียดยาวและทาบภาชนะดินเผาคลุมทับศพ เช่นเดียวกับการฝังศพในสมัยกลาง มีการอุทิศของให้ศพ โดยส่วนใหญ่ได้แก่ ภาชนะดินเผา ซึ่งในสมัยนี้ภาชนะดินเผามีลักษณะที่สวยงามมากกว่าสมัยที่ผ่านมา โดยเป็นภาชนะเขียนลายสีแดงบนพื้นสีขาวนวล ภาชนะดินเผาเขียนลายสีแดงบนพื้นสีแดง และภาชนะดินเผาทาสีดินสีแดงและขัดมัน

นอกจากภาชนะดินเผาจะเป็นเครื่องอุทิศหลักๆ แล้ว ยังพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากสำริดและเหล็ก เครื่องประดับสำริด ลูกปัดแก้ว กระดูกสัตว์ เช่น สุนัข วัว

ควาย หมู ฯลฯ (สุรพล นาถะพินธุ, 2550 : 44-58)

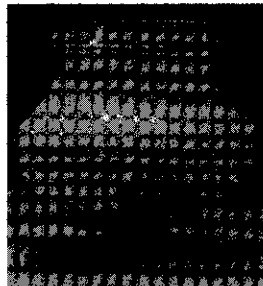
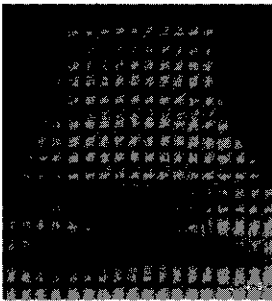

ภาพที่ 10 : หลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดโพธิ์ศรีใน
ที่มา : สุรพล นาถะพินธุ, บ้านเชียง, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
2530 : 15.

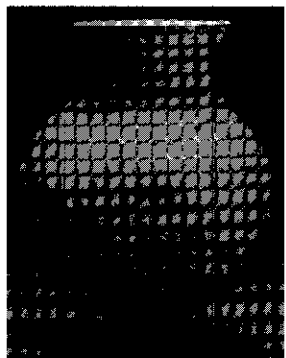
ภาพที่ 11 : รูปแบบภาชนะดินเผาในสมัยต้น

ที่มา : สุรพล นาถะพินธุ, บ้านเชียง, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530 : 22-24.

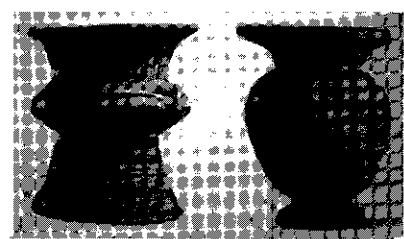

ภาพที่ 12 : รูปแบบภาชนะดินเผาในสมัยกลาง

ที่มา : สุรพล นาถะพินธุ, บ้านเชียง, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530 : 27.

ภาพที่ 13 : ภาพขณะดินเผาบรรจุศพเด็ก
ที่มา : สุรพล นาคะพินธุ, บ้านเชียง, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530 : 25.

ภาพที่ 14 : รูปแบบภาชนะดินเผาในสมัยปลาย
ที่มา : สุรพล นาคะพินธุ, บ้านเชียง, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530 : 28.

แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีโดยสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 ร่วมกับสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ในปีงบประมาณ 2541-2542 (สุกัญญา เบนัด, 2546 : 37-45)

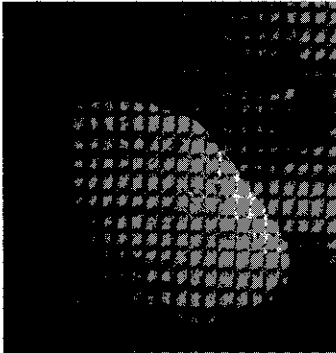
ผลการศึกษารูปแบบการฝังศพที่แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว พบรูปแบบการปลงศพของผู้ตายที่มีพัฒนาการและมีความแตกต่างจากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ สามารถแบ่งรูปแบบการปลงศพ ได้ดังนี้

สมัยที่ 1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย อายุราว 4,000-2,500 ปีมาแล้ว พบรูปแบบการปลงศพ 2 รูปแบบคือ

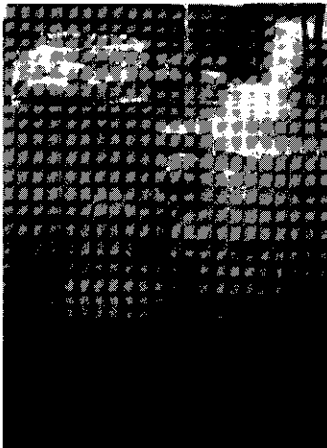
1. การฝังศพครั้งที่ 1
2. การฝังศพครั้งที่ 2

สมัยที่ 2 สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ กำหนดอายุราว 2,500-1,000 ปีมาแล้ว พบรูปแบบการปลงศพ 3 แบบ คือ

1. การฝังศพครั้งที่ 1
2. การฝังศพครั้งที่ 2
3. การเผาศพ

ภาพที่ 15 : โครงกระดูกในการฝังศพครั้งที่ 1
ที่มา : ศรีศักร วัลลิโภดม. "วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้." เมือง
โบราณ 29, 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2546) : 12-22.

ภาพที่ 16 : ลักษณะการฝังศพครั้งที่ 2 ภายในภาชนะดินเผา
รูปทรงต่างๆ
ที่มา : ศรีศักร วัลลิโภดม. "วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้." เมือง
โบราณ 29, 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2546) : 12-22.

ภาคกลาง

แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

แหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีการขุดค้นมากกว่า 10 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543-2550 มีหลุมขุดค้นทั้งหมด 18 หลุม หลักฐานที่พบมากที่สุดคือหลักฐานประเภทแหล่ง

ฝังศพ ซึ่งรูปแบบการเป็นแบบการฝังศพครั้งที่ 1

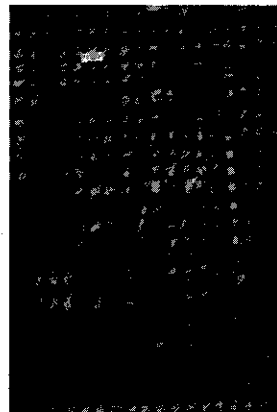
การฝังศพครั้งที่ 1 จากการศึกษาพบว่ามีกรฝัง 2 แบบ คือ แบบแรก ขุดหลุมตื้นๆ เป็นขอบเขตของพื้นที่วางศพ จากนั้นทุบภาชนะดินเผาปูรองก้นวางศพ และแบบที่ 2 วางศพลงพบพื้นที่ขุดหลุมเตรียมไว้เป็นอย่างดีมีเครื่องอุทิศให้กับศพ เช่นเครื่องมือเครื่องใช้สำริด และเหล็ก ที่ทำให้ฝังงอกก่อนฝัง เครื่องประดับทำจากแก้ว กระจกงาเต่า เปลือกหอยมือเสือ หินมีค่า กระดุกสัตว์ ภาชนะดินเผา

ส่วนศพทารก จะถูกนำมาบรรจุลงในภาชนะดินเผาก้นกลมใบใหญ่ จากนั้นใช้ภาชนะดินเผาทรงพานปิดทับด้านบนโดยส่วนของฐานพานอยู่ภายในภาชนะ และนำไปฝังไว้ในขอบเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ห่างจากขอบเขตของสุสานรวมทั้งจะฝังเฉพาะผู้ใหญ่ และฝังในท่านอนหงายเหยียดยาวเท่านั้น

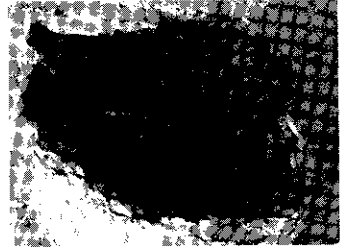
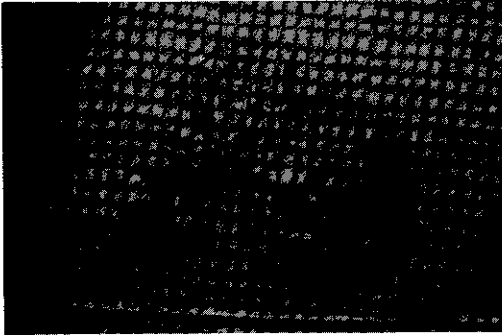
อาจสรุปได้ว่า พิธีกรรมการฝังศพในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มี 2 รูปแบบ คือ ศพผู้ใหญ่ และเด็กอายุมากกว่า 1 ปีขึ้นไป จะฝังโดยการวางศพนอนหงายเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก และสำหรับศพทารกตั้งแต่แรกเกิด จนถึงขวบปีแรก และทารกที่เสียชีวิตจากการแท้ง จะบรรจุในภาชนะดินเผาก่อนนำไปฝังร่วมกับศพผู้ใหญ่ หรือฝังเดี่ยวๆ ซึ่งทั้งทารก เด็ก และผู้ใหญ่ ต่างมีการอุทิศสิ่งของให้ทั้งสิ้น โดยชนิดและปริมาณของสิ่งอุทิศจะต่างกัน โดยศพทารกนั้นจะมีสิ่งของอุทิศถวายน้อยกว่า

ภาพที่ 17 : การฝังศพโดยทุบภาชนะปูรองใต้ศพ

ภาพที่ 18 : การฝังศพแบบไม้ทุบภาชนะปูรองใต้ศพ

ภาพที่ 19 : ศพทารกบรรจุในภาชนะดินเผาก่อนฝัง

แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

แหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีการขุดค้นมาแล้วหลายครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2520 และครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2527-2528 จากการกำหนดอายุตัวอย่างถ่านโดยวิธี Radiocarbon Dating (C-14) แหล่งโบราณคดีนี้มีอายุประมาณ 4,000-3,600 ปีมาแล้ว

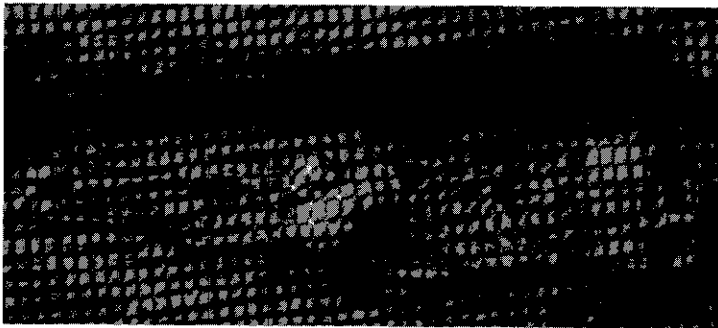
พิธีกรรมการฝังศพเป็นแบบการฝังศพครั้งที่ 1 ซึ่งมีรูปแบบการจัดพื้นที่ฝังศพ 2 แบบ คือ ในชั้นวัฒนธรรมสมัยที่ 1-4 มีการแบ่งพื้นที่การฝังศพของแต่ละตระกูลด้วยแนวเปลือกหอย และในแต่ละสมัยก็มีการฝังทับซ้อนกันเป็นกลุ่ม ส่วนในชั้นวัฒนธรรมสมัยที่ 5-7 การฝังศพจะกระจายตัวไม่ทับซ้อนกันไปมาเหมือนแต่ก่อน และมีการขุดหลุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างและลึกกว่าช่วงสมัยแรก

ของอุทิศถวายให้กับศพมีหลากหลาย เช่น ขวานหินขัด หินดู ฉมวกทำจากกระดูก ลูกปัดเปลือกหอย กำไลทำจากกระดูกสันหลังปลา เครื่องประดับทำจากหอยเบี้ย กระดุกสัตว์ สำหรับการปฏิบัติต่อศพนั้นมีการมัดก่อนฝัง และโรยดินเทศสีแดงบนตัวศพ หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ในบางช่วงสมัย จะมีความแตกต่างกันระหว่างการฝังศพผู้หญิงและผู้ชาย เช่น ในสมัยที่ 4 พบว่าเครื่องประดับทำจากกระดองเต่าพบเฉพาะในศพผู้ชาย และหินดูพบเฉพาะในศพผู้หญิง นอกจากนี้ยังพบหลักฐานของอาหารการกินในสมัยนั้นจากหลักฐานของอาหารที่เหลืออยู่บริเวณช่องท้องของโครงผู้หญิงโครงหนึ่งในสมัยที่ 3 เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า เป็นข้าวเปลือก กระดุก เกล็ดและก้างของปลาหมอบ

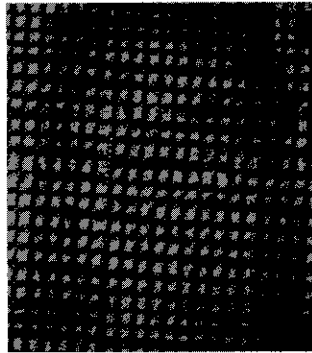
นอกจากนี้ยังพบศพที่มีการอุทิศสิ่งของให้ศพเป็นจำนวนมากกว่าศพอื่นๆ คือในสมัยของการฝังศพครั้งที่ 5 พบศพผู้หญิงซึ่งประดับร่างกายด้วยลูกปัดเปลือกหอยแบบกลมบางจำนวนกว่า 120,000 เม็ด ลูกปัดแบบตัวโอ 950 เม็ด ข้อมือซ้ายสวมกำไลเปลือกหอย 1 วง ตั้งแต่สะโพกถึงปลายเท้ามีภาชนะดินเผา 4 ใบ ปกคลุมอยู่ และทางด้านขวาใกล้กันกับศพนี้ยังพบศพทารกฝังอยู่ 1 โคนง ลักษณะการฝังและของอุทิศคล้ายกับศพผู้หญิง คือประดับด้วยลูกปัดเปลือกหอยแบบกลมบาง ประมาณ 12,000 เม็ด ลูกปัดรูปตัวโอประมาณ 200 เม็ด กำไลเปลือกหอยทับบนกระดูกแขนซ้าย ด้านล่างของลำตัวปกคลุมด้วยภาชนะดินเผา 4 ใบ สันนิษฐานว่าทั้งคู่อาจเป็นแม่ลูกกัน ทั้งยังเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนนี้ด้วย

โครงกระดูกทารก ถูกบรรจุอยู่ภาชนะดินเผา เป็นเด็กอายุประมาณ 15 เดือน บรรจุในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ 2 ใบ ประทับกัน และฝังในหลุมที่ขุดเป็นรูปวงกลม บริเวณข้อเท้าพบหม้อก้นกลมมีสัน 2 ใบ และบริเวณท้องพบลูกปัดเปลือกหอยแบบกลมบาง 269 เม็ด ส่วนศพทารกอื่นๆ มักฝังร่วมกับศพของผู้ใหญ่ (ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์, 2542 : 45-50)

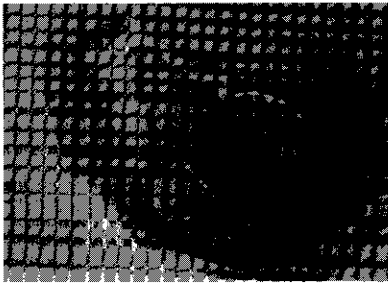

ภาพที่ 20 : โครงกระดูกเด็กทารกฝังร่วมกับโครงกระดูกเด็กโต

ที่มา : ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์, สยามดึกดำบรรพ์ : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊กส์, 2542 : 54.

ภาพที่ 21-22 : โครงกระดูกผู้หญิงและเด็ก ที่ฝังใกล้กัน และมีของอุทิศประเภทเดียวกัน
ที่มา : ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์, สยามดึกดำบรรพ์ : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย, กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์, 2542 : 64, 58.

ภาพที่ 23 : โครงกระดูกเด็กบรรจุในภาชนะดินเผา
ขนาดใหญ่ก่อนฝัง
ที่มา : ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์, สยามดึกดำ
บรรพ์ : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย, กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์, 2542 : 60.

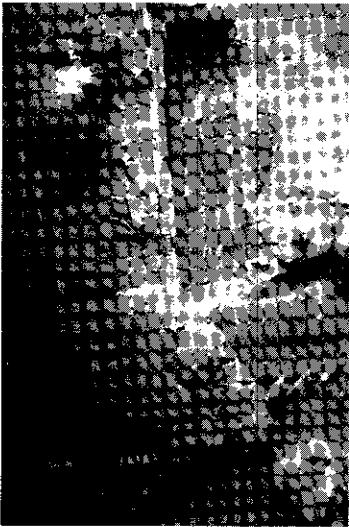
ภาคใต้

แหล่งถ้ำหมอเขียว อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่

จากการขุดค้นทางโบราณคดีในโครงการวิจัยวัฒนธรรมโหินเนียนในประเทศไทย ทำการวิจัยตั้งแต่เดือนธันวาคม 2534 - ธันวาคม 2535 ในการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้สามารถแบ่งชั้นวัฒนธรรมได้ไม่น้อยกว่า 5 ชั้นวัฒนธรรม มีอายุ

ประมาณ 37,000–3,300 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่ที่พบเป็นเครื่องมือหินกะเทาะจากหินกรวดแม่น้ำ นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผา เมล็ดพืช กระดูกสัตว์ เปลือกหอย ฯลฯ

สำหรับประเพณีการฝังที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้เป็นการฝังศพครั้งที่ 1 พบลักษณะการฝังศพในท่านอนงอตัว และนอนหงายเหยียดยาว แต่อย่างไรก็ตามมีการรบกวนของชั้นดินและกระดูกเสื่อมสภาพมาก จึงไม่พบโครงกระดูกสมบูรณ์ทั้งโครง และหลักฐานการอุทิศสิ่งของให้กับศพก็ไม่ชัดเจนนัก (สุรินทร์ ภูษจร 2534 : 1–16)

ภาพที่ 24 : โครงกระดูกในแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีเยว
ที่มา : สุรพล นาถะพินธุ, รากเหง้า บรรพชนคนไทย : พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ : มติชน, 2550 : 26.

สรุป

ผลจากการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพ พอสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะการปลงศพ สามารถจำแนกได้ ดังนี้
 - 1.1 การฝังศพครั้งที่ 1 เป็นรูปแบบการปลงศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยเริ่มแรกและมีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นๆ ศพทารกมักจะถูกบรรจุอยู่ในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ก่อนนำไปฝัง

1.2 การฝังศพครั้งที่ 2 เป็นรูปแบบการปลงศพ ในสมัยต่อมา ที่แสดงถึงการยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในชุมชน

1.3 การเผาศพ เป็นคติทางพุทธศาสนา ซึ่งนิยมแพร่หลายในประเทศอินเดีย และเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชนที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงศพก็เปลี่ยนไป จากพ่อมด หมอผี หรือผู้ขมังเวทย์ กลายเป็นนักพรตหรือผู้ทรงศีลเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ด้วยเหตุนี้เมื่อชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้พัฒนาตนเองเข้าสู่ชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ จึงมักไม่พบหลักฐานประเภทโครงกระดูกที่ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว เพราะร่างของผู้ตายจะถูกเผาอมอดใหม่ จะเหลือเพียงแต่่าถ่านที่บรรจุไว้ในภาชนะดินเผาเป็นหลักฐานให้ศึกษาได้เท่านั้น

2. พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการฝังศพ พบว่ามีการเตรียมพื้นที่ โดยขุดดินให้เป็นหลุมฝังศพ ที่มีความลึกประมาณ 10-50 ซม. บางหลุมพบว่ามีการทុบภาชนะดินเผาปูรองก่อนวางศพ หรือบางที่ทុบภาชนะดินเผาโรยทับบนศพ มีการมัดห่อศพ หรือมัดเป็นบางส่วน เช่น มือ เท้า มีการโรยดินเทศหรือวางก้อนดินเทศไว้ใกล้กับศพ และอุทิศสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เช่น วั วัว ควาย หมู ไก่ สุนัข ฯลฯ นอกจากนี้การพบสิ่งของบางชนิดเฉพาะเพศใดเพศหนึ่ง ก็แสดงออกถึงความเชื่อได้เช่นเดียวกัน

3. ข้อสันนิษฐานเรื่องสถานภาพของผู้ตายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ สามารถศึกษาได้จากจำนวน และความหลากหลายของชนิดของสิ่งของที่ฝังร่วมกับศพ โดยศพที่พบของอุทิศที่มีหลายชนิด และมีจำนวนมาก แตกต่างจากศพอื่นๆ ในพื้นที่เดียวกัน สามารถสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า ก่อนตายเป็นผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูง ได้รับความเคารพนับถือจากผู้ที่อยู่ในชุมชน อาจเป็นผู้นำ หรือผู้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ หรือบางคนอาจเป็นเครือญาติของผู้ปกครองชุมชน แม้เสียชีวิตในวัยเด็กก็ได้รับการปฏิบัติที่พิเศษกว่าคนในวัยเดียวกัน ซึ่งนอกจากความเคารพแล้วยังเป็นการแสดงออกถึงความอาลัย ความรัก และความระลึกถึงผู้ตายอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **เปิดประตูผาค้นหาแหล่งวัฒนธรรม 3,000 ปี ที่ลำปาง.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2544.
- ชัยพร พิบูลศิริ. “**ประเพณีการฝังศพในสมัยหิน.**” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2512.
- ชิน อยู่ดี. **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย.** พระนคร : กรมศิลปากร, 2510.
- นวรรตน์ มงคลคำนวนเขตต์. **บ้านปราสาทแหล่งโบราณคดีอีสานล่าง.** กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2534.
- ประพิศ พงศ์มาศ. “**หม้อกระดุก : พิธีกรรมผสมผสานระหว่างยุค.**” ศิลปากร 42, 4 (ก.ค.-ส.ค. 2542) : 78-88.
- รัศมี ชูทรงเดช, บรรณาธิการ. **พลวัตทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน : งานวิจัยบูรณาการโบราณคดีเชิงพื้นที่แบบครบวงจร.** กรุงเทพฯ : โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง, 2549.
- วรรณณี มุกปากษาเจริญ. “**ประเพณีการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านดอนตาเพชร.**” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2519.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. **แหล่งโบราณคดียุคดึกดำบรรพ์ที่ประตูผา จังหวัดลำปาง : ภาพเขียนสีพิธีกรรม 3,000 ปีที่ผาศักดิ์สิทธิ์.** กรุงเทพฯ : มติชน, 2545.
- เวียงคำ ชวนอุดม. “**การศึกษาแบบแผนการฝังศพในภาชนะดินเผาในลุ่มแม่น้ำมูล-ชี.**” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์) ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “**วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้.**” เมืองโบราณ 29, 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2546) : 12-22.

ศศิธร ไตวินัส. "การศึกษาเปรียบเทียบการฝังศพทารกในภาชนะดินเผาที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวกับแหล่งโบราณคดีเนินอุโลก." สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

สุกัญญา เบนัด. "พิธีกรรมการฝังศพของวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้." เมืองโบราณ 29, 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2546) : 37-45.

สุรพล นาคะพินธุ์. บ้านเชียง. กรุงเทพฯ : งานเผยแพร่ สำนักงานเลขานุการกรม กรมศิลปากร, 2530.

_____ รากเหง้า บรรพชนคนไทย : พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.

อนุমানราชธน, พระยา. การตาย. กรุงเทพฯ : แม่คำฝาง. 2531.